

LAIKA NEVALAINEN

Kokemusten julkituomisen seuraukset

Eletty kokemus on korvannut diskurssin historiantutkimuksen trendikkäimpänä terminä, mutta mitä oikeastaan on kokemuksen historian tutkimus? Alan konferenssissa keskusteltiin kokemusten sosiaalisesta ja kulttuurisesta rakentumisesta, kontekstin huomioimisesta ja kokemusten julkituomisen seurauksista.

Viime vuonna aloittaneen Suomen Akatemian Kokemuksen historian huippuyksikön (tuttavallisemmin HEX) ensimmäinen kaikille avoin kansainvälinen konferenssi järjestettiin maaliskuussa Tampereella¹. Kokemuksia koskeva historiantutkimus ei ole uusi asia, mutta huippuyksikön tavoitteena on kehittää uusia tapoja tutkia kokemuksia sekä nostaa kokemusten roolia historian selittämisessä².

Konferenssin teemana olivat kokemuksen historian teorit, metodit ja käsitteet. Itse HEX on jaettu kolmeen tutkimusryhmään: eletty usko, eletty kansakunta ja eletty hyvinvointivaltio. Näiden teemojen ohella konferenssin esitelmät käsittelivät aiheita laajalla skaalalla rikosten rangaistuksista valokuvaukseen ja antiikin Roomasta 2000-luvulle. Esitelmissä kuului voimakkaasti se, että parin viime vuosikymmenen aikana painopiste on siirtynyt kokemusten ohella esimerkiksi tunteiden, kehon, aistimusten, käytäntöjen ja materiaalsen kulttuurin historian tutkimiseen.

Moni puhujista keskittyikin sukupuolihistoriaan ja eri tavalla marginaalissa tai alistetussa asemassa elävien ryhmien kuten vammaisten, köyhien, mielisairaiden tai etnisten vähemmistöjen historiaan. Lisäksi moni oli hyödyntänyt tutkimuksessaan mikrohistoriallista lähestymistapaa, jolle on ominaista tarkastella niin sanottuja tavallisia ihmisiä aktiivisina toimijoina sekä huomioida vuorovaikutussuhteiden ja kontekstien monimuotoisuus ja mahdolliset ristiriitaisuudet.

Professori Jan Plamper kertoi kokemuksen historian historiografiaa käsittelevässä *keynote*-esitelmässään, kuinka jo uusien sosiaalisten liikkeiden kuten naisliikkeen seurauksena myös historiantutkimuksessa haluttiin tuoda esiin naisten kokemuksia. Naisten toimijuus ja kokemusten sukupuolittuneisuus olivatkin keskeinen osa kahden päivän aikana esiteltyä tutkimusta.

Esimerkiksi Rose-Marie Peake huomioi 1600-luvun pariisilaisten eliittinaisten uskonnollista hyväntekeväisyyttä käsitelleessä esitelmässään, kuinka uskonnon tutkiminen nimenomaan elettyinä kokemuksina tuo esiin naisten mahdollisuudet toimia ja käyttää valtaa konteks-

tissa, joka institutionaalisella tasolla on hyvin patriarkaalinen. Katolisen hyväntekeväisyyden kontekstissa nämä naiset esimerkiksi saattoivat liikkua kaupunginosissa, joita muuten olisi pidetty heille sopimattomina.

Ratkaisuja vastakkainasettelujen luomiin ongelmiin

Konferenssissa viitattiin useaan otteeseen Joan W. Scottin vuonna 1991 julkaisemaan artikkeliin ”The Evidence of Experience”³. Tekstissä Scott esittää kokemuksen tutkimisen luonnollistavan ja siten ylläpitävän erontekoa ja valtarakenteita sen sijaan, että se selittäisi, miten nämä erot ja valtarakenteet ovat syntyneet, ja siten haastaisi niitä. Scottin kirjoitus ja sitä koskevat tulkinnat ovat omalta osaltaan vaikuttaneet kokemuksen ja diskurssin väliseen vastakkainasetteluun ja viime vuosikymmeninä kokemuksen käsitettä kohtaan tunnettuun epäluuloon. ”Kokemus” on jo itsessään dikotominen, sillä ”autenttinen” sisäinen kokemus tavataan erottaa sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneesta ulkoisesta kokemuksesta. Näin ei kuitenkaan tarvitsisi olla, ja konferenssissa nousi moneen kertaan esiin tarve ylittää teennäiset dikotomiat kuten luonto-kulttuuri, kokemus-diskurssi, keho-mieli tai yksityinen-julkinen.

Vastauksena Scottin kritiikkiin professori Marja Jalava huomautti, että jos jätämme kokemukset huomioimatta, meidän on ”mahdotonta ymmärtää, kuinka sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet konkretisoituvat, vaikuttavat ihmisiin ja johtavat sellaiseen toimintaa, että ihmiset pyrkivät muuttamaan niitä tai mukautumaan niihin”. Huomion kohdentuminen kokemuksiin ei kuitenkaan tarkoita Scottin näkemyksien tai ylipäänsä diskurssien hylkäämistä. Valtaosa esitelmöitsijöistä allekirjoittikin sen, että kokemukset rakentuvat sosiaalisesti ja kulttuurisesti ja että kokemuksia analysoitaessa on tärkeää huomioida konteksti. Ja vaikka huomio kiinnittyisikin instituution sijasta esimerkiksi potilaaseen, lapseen tai julkisen avun hakijaan, ei tavoitteena ole pelkästään heidän kokemustensa raportointi vaan toimijan ja rakenteen välisen suhteen monimuotoisempi tarkasteleminen.

”Uhrit pelkäsivät noitina pitämiensä naisten kateuden tunteita ja näiden tunteiden seurauksia.”

Konferenssisitelmässä ei niinkään keskitytty siihen, miten jokin asia on koettu vaan siihen, minkälaisia seurauksia kokemuksilla ja niiden julkituomisella on ollut. Tämä näkökulma korostaa toimijoiden ja rakenteen välisen vastakkainasettelun sijaan prosessimaisuutta, molemmin suuntaista vuorovaikutusta sekä toimijoiden toimijuutta. Juuri tämä eri tasojen väliseen vuorovaikutukseen keskittyminen tekee kokemusten tutkimisesta niin hedelmällistä. Esimerkiksi Louise Nyholm Kallestrup puhui noituutta 1500-luvun Tanskassa käsittelevässä esitelmässään siitä, kuinka hän näkee ”lain olevan seurausta prosessista, joka ei tapahdu ylhäältä-alas mekanismina vaan yhteiskunnan eri kerrosten ja toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa”. Tässä prosessissa tunteilla ja kokemuksilla on tärkeä eteenpäin vievä rooli. Kiinnostavasti Kallestrup analysoi noitasyytösten kohteeksi joutuneiden naisten sijaan uskotun noituuden uhrien emotionaalisia ja kehollisia kokemuksia. Uhrit pelkäsivät noitina pitämiensä naisten kateuden tunteita ja näiden tunteiden seurauksia. Nämä kokemukset selittävät osaltaan sitä, miksi noitiin ja heidän pahuuteensa uskottiin.

Hyödyllisenä välineenä dualismien ylittämiseen esitettiin useimmiten fenomenologiaa ja erityisesti sen edustajan Maurice Merleau-Pontyn ajatuksia. Laajemmin fenomenologiaa käsittelevät Marja Jalava sekä Willemijn Ruberg. Fenomenologiassa keholla on merkittävä rooli kokemisessa ja kokemusten ymmärtämisessä, mutta kehoa ei nähdä mielestä erillisenä. Keholliset kokemukset ja kontekstisidonnaiset kehoa koskevat käsitykset, käytännöt, nimeämiset ja tietämisen tavat muodostavat vuorovaikutteisesti toinen toisensa. Ruberg nosti esiin myös

käsitteen *embodiment*, joka kattaa sekä kehoa koskevat kulttuuriset normit että näiden normien tulkitsemisen, omaksumisen tai vastustamisen keholliset käytännöt.

Kokemusten ajallinen monitahoisuus ja kokemisen muuttuminen

Se, kuinka pitkälle HEX on lähestymistapojen kehittämisessä sekä soveltamisessa jo päässyt, kuvastui hyvin huipputyöskönsä jäsenten Minna Harjulan ja Heikki Kokon esityksissä.

Hyödyntäen muun muassa Peter L. Bergerin, Thomas Luckmannin, John Deweyn ja Reinhart Koselleckin ajatuksia Harjula ja Kokko jäsensivät kokemisen prosessiin vaikuttavia tilallisia ja ajallisia ulottuvuuksia sekä kokemisen käytäntöjä. He korostivat muun muassa kokemusten ajallista monitahoisuutta eli sitä, että kokemuksessa yhdistyvät nykyhetken käsitykset, aikaisemmat kokemukset sekä tulevaisuuteen suuntautuvat odotukset. Harjula, jonka tutkimuskohteena on eletty hyvinvointivaltio, pohti niitä kansalaisten ja paikallisten sosiaaliviranomaisten kohtaamisia, joissa ”yksilön jokapäiväinen elämä muuttuu kansalliseksi sosiaalipolitiikaksi”. Kansalaisten kokemuksiin vaikuttavat niin heidän aikaisemmat sosiaalipolitiikkaa koskevat kokemuksensa ja käsityksensä kuin heidän hyvinvointivaltioon mahdollisesti liittämänsä toivo paremmasta tulevaisuudesta. Samaten viranomaisen ja instituution tavoitteisiin ja tapoihin vaikuttavat historialliset käytännöt ja käsitykset.

Kokemusten ajallinen monitahoisuus tuli esiin myös Sigridur Matthíasdóttirin ja Ann-Catrin Östmanin esi-

”Hänninen ei enää pitänyt tulevaisuutta Jumalan antamana vaan näki sen avoimena ja ihmisten toimintaan sidottuna.”

telmässä, joka käsitteli sitä, kuinka islantilaisille naisille oli muodostunut aikaisempien kokemusten pohjalta pääomia, jotka myöhemmin edesauttoivat heidän toimijuuttaan. Nuoruuden kokemukset kansainvälisestä toimintaympäristöstä ja kohtaamiset uusien ihmisten ja tuntemattomien ilmiöiden kanssa loivat uskoa siihen, että oli mahdollista tavoitella itselleen parempaa elämää.

Riikka Taavetin seksitutkimusta ja Karen Vallgårdan nuorten avioerokokemuksia käsitelleet esitykset havainnollistivat puolestaan, kuinka jonkin tietyn asian kokeminen on sidottu kontekstiinsa, ja kuinka se muuttuu ajan kuluessa esimerkiksi aiheesta käytävän keskustelun, saatavilla olevan tiedon tai normeissa tapahtuvien muutosten seurauksena. Jos ja kun vuorovaikutus nähdään olennaisena historian selittämisen kannalta, niin silloin vuorovaikutuksen muotoon, käytäntöihin ja laatuun vaikuttavilla tekijöillä on suuri merkitys.

Heikki Kokko kiinnitti esityksessään huomiota siihen, kuinka vuorovaikutuksessa tapahtunut muutos muutti kokemuksen rakennetta. Esimerkiksi sanomalehdet laajemman modernisaation osana muuttivat kokemuksen paikantumista, ajallisuutta, tilallisuutta ja välittymistä. Kokko käytti esimerkkinä 1842 syntyneen Johan Hännisen kokemuksia sanomalehtien lukemisesta ja julkiseen keskusteluun osallistumisesta sanomalehtien lukijakirjeitä kirjoittamalla. Hänninen oli torpparin poika, mutta perusti elämänsä aikana muun muassa raittiusyhdistyksen, sanomalehden ja kansakoulun. Lukeminen ja sanomalehtikirjoittelu muuttivat Hännisen kokemuksia ja kokemusten tulkintaa siten, että ne eivät enää olleet sidoksissa hänen fyysiseen sijaintiinsa, vaan hän pystyi

näkemään omaa arkeaan koskevien muutosten tapahtuvan myös muissa paikoissa samanaikaisesti. Muutoksen seurauksena Hänninen ei enää pitänyt tulevaisuutta Jumalan antamana vaan näki sen avoimena ja ihmisten toimintaan sidottuna.

Tapahtumassa käsiteltiin myös historian tutkimuksen suhdetta psykologiaan ja biotieteisiin sekä kokemusten tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Teemat jättivät kuitenkin ilmaan enemmän kysymyksiä kuin vastauksia, joten toivottavasti näihin palataan tulevissa konferensseissa. Uskoisin, että jälkimmäiseen teemaan olisi paljon annettavaa myös muistitietotutkimuksen edustajilla, joiden puuttuminen kokemuksista käsittelevän konferenssin esitelmänpitäjien joukosta oli mielestäni yllättävää. Kaiken kaikkiaan konferenssi tarjosi hyvin laajalajaisen katsauksen kokemusten historiaa koskevaan tutkimukseen, jossa korostuivat toimijuus, monitahoisuus sekä vuorovaikutteisuus.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Tämä konferenssiraportti perustuu kuulemiini esityksiin mutta myös niihin kirjallisiin versioihin esityksistä, jotka suurin osa esitelmöijistä oli jakanut etukäteen osallistujille.
- 2 HEX 2019 -konferenssin Call for Papers; Kurvinen, Heidi, Tamperelaisten tavoitteena paradigman muutos, *Historiallinen aikakauskirja* Vol. 116, No. 1, 2018, 106–107.
- 3 Scott, Joan W., The Evidence of Experience. *Critical Inquiry* Vol. 17, No. 4, 1991, 773–797.